

УДК 343.98

С.О. КНИЖЕНКО, канд. юрид. наук, доц.,
Харківський національний університет внутрішніх справ,

Т.В. ДЕМЕНКО, Харківський національний університет внутрішніх справ

КРИМІНАЛІСТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ ТА ПРЕКУРСОРІВ

Ключові слова: наркобізнес, криміналістична класифікація злочинів, методика розслідування злочинів, незаконний обіг наркотичних засобів

Різноманітність злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів обумовлює їх типізацію.

Загальні теоретичні положення криміналістичної класифікації злочинів були предметом дослідження у роботах В.П. Бахіна, Р.С. Белкіна, О.М. Васильєва, І.О. Возгріна, І.Ф. Герасимова, О.Н. Колесниченка, Г.А. Матусовського, А.Ф. Облакова, В.А. Образцова, М.П. Яблокова та інших учених.

Криміналістична класифікація злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів у науковій літературі не досліджувалася. Водночас розробка методики розслідування досліджуваних злочинів потребує їх згрупування за криміналістичними ознаками відповідно цілям і завданням криміналістичної методики. Така класифікація, як правильно зазначає Б.В. Щур, має виконувати специфічні завдання, пов'язані з формуванням окремих криміналістичних методик й оптимізацією процесу розкриття та розслідування злочинів [1, с.141].

Слід погодитися з точкою зору тих криміналістів, які криміналістичну класифікацію злочинів розглядають як підставу для створення криміналістичних характеристик і побудови окремих криміналістичних методик [2, с.29].

Тому метою цієї статті є розробка криміналістичної класифікації злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Новизна роботи полягає у виділенні з врахуванням криміналістично значимих ознак груп цих злочинів, що має наукове та практичне значення для розробки методики розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів.

Тривалий час криміналісти виходили лише з кримінально-правової класифікації злочинів, яка є основною, оскільки, виконує конструктивну та пізнавальну функції в методиці розслідування. Разом з тим слід погодитися з більшістю дослідників вказаної проблеми, які вважають, що розподіл злочинів за розділами Особливої частини Кримінального кодексу, залежно від об'єктів посягання, не у всіх випадках забезпечує гносеологічні потреби криміналістичної теорії та слідчої практики. Тому у юридичній літературі щодо підстав криміналістичної класифікації злочинів склалися дві основні позиції, одна з яких була викладена О.М. Васильєвим, В.О. Образцовим та М.П. Яблоковим. Вони зазначали, що криміналістична класифікація повинна виходити з криміналістичних критеріїв, які мають значення для розкриття злочинів [3, с.78]. Пізніше М.П. Яблоков уточнив свою думку, стверджуючи, що тісно пов'язана з кримінально-правовою криміналістична класифікація злочинів найбільш сприяє цілеспрямованості розроблюваних із її урахуванням методик розслідування, більшою мірою відповідаючи потребам слідчої практики [4, с.46].

Іншу позицію обґрунтував О.Н. Колесниченко, який вказав на те, що для класифікації

злочинів мають значення як критерії кримінально-правового характеру, так і специфічні криміналістичні [5, с.10].

В.О. Образцов зазначив, що весь хід і логіка розвитку криміналістики створили посилки для формування теорії криміналістичної класифікації злочинів. Він також вказав на те, що при вирішенні практичних завдань розслідування злочинів недостатньо користуватися кримінально-правовою класифікацією злочинів, оскільки в нормах матеріального права відображені лише ті ознаки і властивості, які є суттєвими з точки зору кримінального законодавства і його використання. У них, однак, не враховується ситуаційний аспект злочинів, необхідний для наукової розробки диференційованих методичних рекомендацій [6, с.15]. Автор обґрунтовує можливість класифікації злочинів на криміналістичній підставі, виходячи з криміналістичних характеристик злочинів та слідчих ситуацій [7, с.107].

Іншої точки зору дотримується Р.С. Белкін, який за підставу криміналістичної класифікації злочинів прийняв склад злочину. Він дав криміналістичні класифікації у такий спосіб:

1. Класифікації, пов'язані з суб'єктом злочину, коли злочини вчинені:

- одноосібно і групою;
- вперше і повторно;
- особами, що перебувають в особливих відносинах з безпосереднім об'єктом посягання або не перебувають в таких відносинах;
- дорослими злочинцями і неповнолітніми;
- чоловіками і жінками (ця класифікація має обмежену сферу застосування і стосується тільки деяких «суто чоловічих» злочинів або злочинів, вчинення яких більш властиве жінкам).

2. Класифікації, пов'язані з об'єктом злочину:

- за особою потерпілого;
- за характером безпосереднього предмета посягання;
- за місцем розташування безпосереднього предмета посягання;

– за способами і засобами охорони безпосереднього предмета посягання.

3. Класифікації, пов'язані з об'єктивною стороною злочину:

- за способами вчинення злочину;
- за способами приховання злочину, якщо воно не входить як складова частина у спосіб вчинення злочину.

4. Класифікації, пов'язані з суб'єктивною стороною злочину:

- злочини, вчинені із заздалегідь обдуманим умислом і умислом, що виник раптово [8, с.325–326].

А.В. Іщенко, досліджуючи проблеми криміналістичної класифікації злочинів визначив, що вона може бути проведена за кількома загальними ознаками, а саме: відповідно до інститутів кримінального законодавства; залежно від суб'єкта їх вчинення; залежно від потерпілого – його віку, статі, стану здоров'я, місця проживання; залежно від способу вчинення злочинів; залежно від сфери їх вчинення – побут, дозвілля, виробництво, наука, культура, спорт тощо; залежно від місця вчинення злочину [9, с.271].

Враховуючи викладене, ми підтримуємо точку зору тих криміналістів, які вважають за доцільне при розробці криміналістичної класифікації злочинів враховувати кримінально-правові та криміналістичні критерії.

Звідси, розробка криміналістичної класифікації злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів потребує розгляду кримінально-правових і кримінологічних класифікацій вказаних злочинів.

Так, Ю.В. Баулін виділяє такі групи злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів:

- 1) злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів;
- 2) злочини, пов'язані з незаконним заволодінням наркотичними засобами;
- 3) злочини, пов'язані з незаконним вживанням наркотичних засобів [10, с.315–322].

Іншу класифікацію запропонував колектив авторів монографії «Організований наркобізнес», виділяючи такі групи злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів:

1) наркозлочини, пов'язані з підготовкою до виготовлення (виробництва) наркотичних засобів, психотропних речовин (незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання прекурсорів; викрадення, привласнення, вимагання прекурсорів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем; незаконне виготовлення, підроблення, використання чи збут підроблених документів на отримання прекурсорів, призначених для вироблення або виготовлення наркотичних засобів чи психотропних речовин; контрабанда прекурсорів; викрадення, привласнення, вимагання обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, чи заволодіння ним шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем та інші незаконні дії з таким обладнанням);

2) наркозлочини, пов'язані з посівом (виращуванням) та виготовленням (виробництвом) наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (посів або вирощування снотворного маку чи конопель; незаконне виробництво, виготовлення та зберігання з метою збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів; організація або утримання місць для незаконного виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів);

3) наркозлочини, пов'язані з незаконним придбанням наркотичних засобів або їх заволодінням (незаконне придбання з метою збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів; незаконне виготовлення, підроблення, використання чи збут підроблених документів на отримання нар-

котичних засобів чи психотропних речовин; викрадення, привласнення, вимагання наркотичних, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем);

4) наркозлочини, пов'язані з переміщенням наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів (контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів; незаконне перевезення або пересилання з метою збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів);

5) незаконний збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів;

6) використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів [11, с.3–4].

Суттєвим недоліком даної класифікації є те, що один і той же склад злочину відноситься до різних класифікаційних груп.

Певне наукове і практичне значення має кримінологічна класифікація злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів викладена М.Л. Прохоровою:

1) посягання, що спрямовані на організацію та здійснення незаконного обороту наркотичних засобів чи психотропних речовин;

2) злочинні посягання, що спрямовані на формування та розширення девіантного середовища наркоманів;

3) посягання, що виражаються в порушенні встановлених правил організації та здійснення обороту наркотичних засобів чи психотропних речовин [12, с.8].

Зазначимо, що криміналістична класифікація злочинів, як і будь-яка інша класифікація є диференціація діянь на великі і малі групи, з урахуванням визначених критеріїв. Злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів можуть бути систематизовані за різними критеріями. Насамперед це: суб'єктний склад (окремі особи, групи

осіб, організовані групи); способи незаконного обігу (виготовлення; виробництво, посів, вирощування, перевезення, контрабанда, зберігання, вживання тощо); предмет злочинного посягання (наркотичні засоби природного, синтетичного або напівсинтетичного походження; психотропні речовини, їх аналоги та прекурсори).

Загальні положення вчення про криміналістичну класифікацію злочинів, результати проведеного нами дослідження, матеріали слідчої та судової практики дозволили нам серед досліджуваних злочинів виділити чотири групи злочинів:

1) злочини, пов'язані з незаконним вживанням наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (статті 314–317 КК України);

2) злочини, пов'язані з розкраданням наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів та прекурсорів, обладнання призначеного для їх виготовлення (статті 308, 312, 313 КК України);

3) злочини, пов'язані з незаконним виробництвом, виготовленням, придбанням, зберіганням, пересиланням, контрабандою, збутом наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів та прекурсорів (статті 305, 307, 309–311, 320 КК України);

4) злочини, пов'язані з забезпеченням незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів (статті 306, 318, 319 КК України).

Підставою розробленої нами класифікації є спосіб вчинення незаконного обігу наркотичних засобів. Безперечно, можливі й інші криміналістичні класифікації досліджуваних злочинів. На наш погляд, запропонована нами криміналістична класифікація злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів дозволить в подальшому розробити диференційовану криміналістичну характеристику визначених груп злочинів та методичні основи їх розслідування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Щур Б. В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик / Б. В. Щур. – Х. : Харків юрид., 2010. – 320 с.

2. Гавло В. К. Теоретические проблемы и практика применения методики расследования отдельных видов преступлений / В. К. Гавло. – Томск : Изд-во Томск. ун-та, 1985. – 333 с.

3. Васильев А. Н. Предмет, система и теоретические основы криминалистики / А. Н. Васильев, Н. П. Яблоков. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1984. – 132 с.

4. Криминалистика : учебник / под ред. Н. П. Яблокова. – М. : Юристь, 2001. – 718 с.

5. Колесниченко А. Н. Общие положения методики расследования отдельных видов преступлений / А. Н. Колесниченко. – Харьков : Юрид. ин-т, 1976. – 28 с.

6. Образцов В. А. Криминалистическая классификация преступлений / В. А. Образцов. – Красноярск, 1988. – 106 с.

7. Образцов В. А. К вопросу о методике расследования преступлений / Вопросы борьбы с преступностью. – 1977. – Вып. 27. – С. 107–113.

8. Белкин Р. С. Курс криминалистики : в 3 т. Т. 3. Криминалистические средства, приемы и рекомендации / Р. С. Белкин. – М. : Юристь, 1997. – 1997. – 346 с.

9. Іщенко А. В. Методологічні проблеми криміналістичних наукових досліджень / А. В. Іщенко. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2003. – 359 с.

10. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / за заг. ред. М. І. Бажанова, В. В. Шташиса, В. Я. Тація. – К. ; Х. : Юрінком Інтер-Право, 2002. – 494 с.

11. Організований наркобізнес (поняття, форми, підстави кримінальної відповідальності) / [Баулін Ю. В., Борисов В. І., Дорош Л. В. та ін.] ; за заг. ред. Ю. В. Бауліна, Л. В. Дорош. – Х. : Право, 2005. – 256 с.

12. Прохорова М. Л. Наркотизм: уголовно-правовое и криминологическое исследование / М. Л. Прохорова. – СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2002. – 287 с.

Книженко С. О. Криміналістична класифікація злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів / С. О. Книженко, Т. В. Деменко // Форум права. – 2012. – № 4. – С. 470–474 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://arhive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-4/12kcoatp.pdf>

Розглянуто підстави криміналістичної класифікації злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Визначено види незаконного обігу наркотичних засобів, які утворились внаслідок такої класифікації. Розкрито значення криміналістичної класифікації злочинів для їх розслідування.

***

Книженко С.А., Деменко Т.В. Криминалистическая классификация преступлений, связанных с незаконным оборотом наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов и прекурсоров

Рассмотрены основания криминалистической классификации преступлений, связанных с незаконным оборотом наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов и прекурсоров. Определены виды незаконного оборота наркотических средств, которые образовались в результате такой классификации. Раскрыто значение криминалистической классификации преступлений для их расследования.

***

Knizhenko S.A., Demenko T.V. Criminality Classification of Crimes Related to Illicit Trafficking in Narcotic Drugs, Psychotropic Substances, Their Analogues and Precursors

Considered grounds criminality classification of crimes related to illegal trafficking in narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues and precursors. Certain types of crimes, which are the result of the classification is made. The value of criminality classification of crimes for their investigation Disclosed.